

### III. AKTUÁLNÍ GLOS Y

#### K METODICE PŘEDNÁŠEK O DĚJINÁCH STÁTU A PRÁVA JAKO PŘÍPRAVY PRO VÝUKU A STUDIUM DISCIPLIN PLATNÉHO PRÁVA

(Právněhistorický referát, přednesený a schválený 6. září 1955 na pedagogické konferenci  
právnícké fakulty Karlovy university.)

*Univ. prof. Dr Václav Vaněček*

Při vysokoškolském vyučování uplatňuje se u nás právní historie už od předposlední fáze feudalismu: od polovice 18. stol., od t. zv. osvícenství. Ano, je tomu již přes dvě stě let, co na našich právníckých fakultách se dějinám státu a práva vyučuje, a to vědomě s pedagogickými cíli. Přitom je ovšem třeba odstranit hned jedno nedorozumění: Nemáme zde na mysli ani vyučování římskému právu ani vyučování právu kanonickému, nebo — jak se nakonec říkalo — právu církevnímu. Tyto dva obory totiž — v podstatě až do samého 20. století — nepatřily k právní historii, nýbrž představovaly ve svém jádře vyučování institucím práva platného.

Římské právo jako právo obecné, pandektní, bylo až do konce 19. století v oblasti t. zv. soukromého práva platným právem v řadě zemí našeho nejbližšího sousedství, v Německu. A v souhlasu s tím vyučování římskému právu mělo své těžiště v institucích soukromého práva a považovalo se za jakousi základní obecnou theorii občanského práva, přes kteroužto koncepci se prakticky věc nedostala až do konce kapitalismu.

A právo kanonické — posléze církevní — mělo své nejvýznamnější partie ve výkladu jednak platného práva státního, pokud upravovalo záležitosti náboženské, jednak ve výkladu základních institucí t. zv. práva katolické církve, při čemž historický vývoj tohoto práva přece jen býval vždy odsouván do pozadí.

A tak skutečné počátky právní historie na našich právníckých fakultách byly ve vyučování jednak dějinám feudální říše římské (římsko-německé) a jejího práva, jednak ve vyučování dějinám pozdně feudálního

a pak kapitalistického mocnářství habsburského (»Rakouska«) a jeho práva, na což později navázalo vyučování dějinám státu a práva ve starém českém státě a u Slovanů vůbec a od konce Rakouska i zmetkovité vyučování bastardnímu předmětu, t. zv. dějinám veřejného i soukromého práva ve střední Evropě.

Posláním této právní historie ve všech těchto oborech bylo jednak sloužit idejím habsburské »římské« říše, habsburského Rakouska, česko-rakouského imperialismu a imperialistického Československa, jednak — v souhlase s ostatním veškerým vyučováním na právnických fakultách a ve školách vůbec — co nejdůkladněji budoucím právníkům zamezit cestu k poznání pravé podstaty státu a práva, k poznání historických zákonitostí vývoje lidské společnosti a zejména k poznání třídního boje a úlohy lidových mas v dějinném vývoji. Cestou k tomu bylo především chaotické hromadění historických fakt týkajících se vývoje státu a práva, dále ostentativní odmítání jakékoliv filosofie dějin a zdánlivě i jakékoli teorie státu a práva vůbec, potlačování všech zmínek o revolučních zvratech v dějinách a konečně i přímé útoky na význam všeho, co v dějinách lidstva a našeho národa představuje pokrokovou linku.

Je jasné, že teprve budování socialismu dalo právní historii u nás — ať už je pěstována na fakultách či jinde — skutečně vědecký základ, a že teprve ono dalo jí takový smysl a takové poslání, jaké jediné je hodné opravdové vědy. Pomáhat při zjišťování zákonitostí společenského vývoje, a to na speciálním odborném poli otázek státu a práva; přispívat k výchově budovatelů nové společnosti, jakými v první řadě mají být právníci; odhalovat nevědeckost a zpátečnictví všeho, co škodlivého snad zde ještě z nedávné minulosti zůstalo a co snad odjinud k nám proniká; účastnit se svým odborným podílem na kulturní revoluci, kterou procházíme, a na mírovém úsilí všech pokrokových složek celého lidstva — to je dnes smyslem a posláním i naší nové právní historie a jejího vyučování na právnických fakultách.

V souvislosti s tím a s navázáním na to, jak si věc uvědomovali pokrokoví právníci už dříve, stalo se po pádu kapitalismu o b e c n ý m naším názorem, že právní historie je v podstatě j e d n a j e d i n á a že na nejvýše lze ji rozdělit v jeden vyučovací předmět obecného rázu a v jeden vyučovací předmět rázu speciálního: totiž na t. zv. o b e c n é (světové) dějiny státu a práva a vedle toho na zvláštní d o m á c í dějiny státu a práva, v každém státě jiné. Převládá konečně názor jediné správný, že také římské právo, a dokonce i jeho soukromoprávní instituce, mohou být jediné dobře, t. j. vědecky vykládány v rámci obecných dějin státu a práva a že jediné v tomto rámci může být náležitě vědecky podán i historický výklad o právu, pokud se dotýkalo náboženství, tedy zvláště o t. zv. právu papežském (kanonickém), které, jak známo, v epoše feudalismu

hrálo úlohu mimořádně významnou právě tak jako právo islamské (mohamedánské). Převládá konečně správný názor, že dávati obecné právně theoretické základy mladým adeptům právnického vzdělání náleží především zvláštnímu vyučovacímu předmětu t. zv. theorie státu a práva a teprve v druhé řadě předmětům jiným, mezi nimi jistě i právněhistorickým, ale ovšem těmto daleko ne výlučně. Dá-li budoucím právníkům první a nejzákladnější obecné pojmy a poučení i o nejzákladnějších zákonitostech historických disciplína zvaná theorie státu a práva, pak další základní pojmy speciálního už rázu musí jim dáti už jednotlivé disciplíny platného práva, každá pro svoji oblast, a to tak, jak to odpovídá současnému stavu zákonodárství i příslušného vědního oboru. V žádném případě, ať už jde o obor kterýkoliv, nesmí a nemůže být dnes za nedostatečnou průpravu ve výchově k základním pojmům současného právního života, theorie i praxe, činěna zodpovědnou právní historie, ať už jako celek či některý její obor anebo dílčí úsek. To platí v první řadě o základních pojmech našeho nového práva občanského a o domnělé závislosti jejich úspěšného pedagogického podávání na výkladech o dějinách práva v otrokářském Římě.

\*

Podívejme se nyní blíže na to, co je vlastně konkrétně úkolem vyučování dějinám státu a práva na právnických fakultách a co je tudíž rozhodující pro jeho konkrétní metodiku. To, co bezprostředně vyplývá ze samého titulku mého diskusního příspěvku — z titulku daného vedením fakulty a nikoliv mnou — obsahuje jistě naprosto správné východisko pro odpověď. Ano, přednášky o dějinách státu a práva jsou p ř í p r a v o u pro výuku a studium disciplín platného práva. Jsou přípravou — nic více a nic méně. Jsou přípravou v nejširším smyslu slova. A řekl bych, že tu jde jednak o přípravu občansky ideologickou, tedy čistě politickou, jednak o přípravu odborně právnickou, od níž sice politickou náplň nemůžeme si odmyslet, která má však přesto těžiště ve speciálních potřebách vzdělání j u r i s t i c k é h o, a to opět v několika směrech.

Všeobecně je naším cílem dosáhnout co nejvyšší kvality u těch mladých i starších lidí, kteří dnes z našich fakult vycházejí, ať již prošli kteroukoli z možných forem studia. Noví právníci, aby splnili poslání, které je jim naší společností určeno, musí míti nejvyšší úroveň jak občanskou (t. j. lidskou, všeobecně kulturní), tak odbornou. Účelem studia právní historie, a to jak obecné (světové), tak domácí (čs.), je především dodatí budoucím právníkům takové znalosti o vývoji státu a práva v minulosti, dodatí jim takové poznatky o faktech, jevech vůbec, dějinných procesech a vztazích, věcech i osobách souvisících s proměnami politických a právních institucí, o jejich konkrétních příčinách a obecných zákonitos-

tech, jaké by je co nejlépe připravily pro veřejnou činnost, jíž kterékoliv právnické povolání bez výjimky je a pro kterou je zapotřebí co nejširšího kulturního rozhledu, zvláště také právě rozhledu po nejvýznamnějších státních útvarech a právních systémech z minulosti a po dějinách politických nauk. Na konkrétních příkladech z oboru státu a práva ukáží se zde posluchačům zákonitosti, o nichž povšechně již vědí z předcházejícího studia předfakultního i z jiných předmětů přednášených na vysoké škole a jejich znalosti se vhodně prohloubí, skloubí a upevní.

Obecné (světové) dějiny státu a práva mají zde nesmírný význam zejména pro posílení všeho toho, co shrnujeme pod heslo proletářského internacionalismu. Domácí (v našem případě československé) právní dějiny mají zde význam neméně veliký zvláště pro pěstování všeho toho, co shrnujeme do pojmu socialistického vlastenectví. Je k tomu ovšem třeba, aby jednak obecné dějiny státu a práva nebyly jen mechanickým shrnutím vedle sebe postavených právních dějin jednotlivých zemí, jednak aby byly dějinami opravdu světovými, tedy včetně zejména dějin státu a práva i v Číně, Indii, v zemích islamu a Latinské Ameriky, kterýžto samozřejmý zdánlivě požadavek byl dosud splňován — byť i velmi nedokonale — jen v našich fakultních přednáškách z let 1949—1951.

Úkolem studia právní historie, a to jak obecné (světové), tak domácí (v našem případě československé), jest dále odborná příprava (ale opět nic více a ovšem nic méně než příprava) pro jednotlivé disciplíny platného práva, tak jak se — buď souběžně nebo později — v jednotlivých ročnících právnického studia přednáší. Z toho, co už prve jsem pověděl, vyplývá, že nemůžeme na přednášky o dějinách státu a práva vznášet požadavek, aby se tu vyložily předem, nějak historicky či vývojově, základní pojmy na příklad dnešní naší nauky práva trestního, občanského, státního, správního a pod. Takové požadavky byly by jistě naprosto scestné a svědčily by o zcela falešných představách o úkolu právní historie na právnických fakultách. Odborně juristický význam právních dějin pro studium jednotlivých odvětví platného práva může být jen ten, že se náležitě připraví půda pro pochopení obrovského pokroku, který dnešní naše politické i právní instituce znamenají u srovnání s právní úpravou anebo s nedostatkem jakékoliv právní úpravy příslušných vztahů (obyčejně vztahů jen v z d á l e n ě podobných) v minulosti. To právě děje se tím, že se podává obraz vybraných, typických a zvláště příznačných (daleko tedy ne všech a daleko tedy ne celých systémů) politických a právních institucí z řádu otrokářského, feudálního i kapitalistického, a to zvláště také u nás, a ukazuje se dějinná podmíněnost a zákonitost jejich proměn.

Výklad o jevech z oboru státního i právního života minulosti připravuje tak půdu pro plné poznání forem i obsahu politických a právních insti-

tucí dneška a to takovým způsobem, že v mnohém ohledu lepší přípravu jinak si ani nedovedeme představit.

Jasně ovšem je, že jednotlivé úseky a partie jak obecných dějin státu a práva, tak právních dějin československých mají zde specifický význam pro určité obory platného práva, jimž se na právnických fakultách vyučuje. Tak na př. pro právo občanské má takovýto specifický význam onen úsek obecných (světových) dějin státu a práva, v němž se vykládá o t. zv. soukromém právu římském. Pro civilní i trestní proces má specifický význam onen úsek obecných dějin státu a práva, v němž se vykládá o feudálním t. zv. kanonickém právu. Pro současné státní a správní právo má specifický význam ten úsek dějin státu a práva v Československu, v němž se podává t. zv. veřejné právo rakousko-uherské monarchie od r. 1848 a předmnichovské republiky od r. 1918. A podobných příkladů bychom mohli uvést celou řadu.

Je třeba ovšem hned upozornit na jedno. Onen specifický význam není nikdy významem výlučným. Neboť na př. dnešní civilistika musí si být stejně vědoma svých historických souvislostí s vývojem za kapitalismu i feudalismu jako s vývojem v římském státu otrokářském. Dnešní vyučování platnému právu státnímu nebo správnímu musí předpokládat nejen výklad o dějinách Rakousko-Uherska a předmnichovského Československa, nýbrž stejně i výklad o feudálním Rusku nebo o státním zřízení orientálních despocií. A pro současný proces je vedle onoho procesu kanonického důležitý i třeba výklad o dějinách procesu v právu anglo-americkém nebo v někdejší otrokářském právu římském. Vše zde svým způsobem navzájem souvisí a nedbatí toho bylo by chybou nejpovážlivější. Tak znamenalo by přímo krok zpět, kdybychom se pokusili vytrhávat na příklad instituce římského soukromého práva z jejich historické souvislosti a chtěli výklad o nich zapojovat funkčně nějak výlučně k dnešnímu právu občanskému, jako by s ním bezprostředně souviselo.

Důležitou metodickou směrnicí pro veškeré výklady o historických institucích státu a práva a o jejich proměnách samozřejmě je, aby všude tam, kde snad by bylo nebezpečí záměny s dneškem, nebezpečí, že posluchači budou přenášet staré instituce anebo staré theoretické konstrukce do dneška, nebezpečí t. zv. z v ě č n ě n í některých pojmů — aby všude tam výslovně přednášející upozornili, že dnešní naše právní úprava anebo theoretická konstrukce je jiná a předešli tak včas nedorozuměním, ba škodám. Takové nebezpečí bylo skutečně zjištěno na př. při výkladu o tak řečených reálných kontraktech staré římské jurisprudence. Bylo by ovšem záhodno, aby s tímto metodickým pokynem pro učitele historie korespondoval metodický pokyn pro učitele platného práva, aby všude tam, kde podobné nebezpečí je jim známo, naopak zase včas upozornili, že historická úprava tam a tam (nemusí jinak již podrob-

něji o ní hovořit) byla jiná, na př. v právu staročeském nebo římském.

A zde je třeba dotknouti se ještě jiné palčivé otázky, která dává podnět k častým úvahám na dnešních fakultách, totiž otázky, zdali a jak hluboko mají zabírat do historie výklady o platném právu, tedy mimo soustavné právně historické přednášky v příslušných vlastních předmětech právně historických. Zde je, řekl bych, dvojí nebezpečí: jednak nebezpečí jakéhosi unikání do historie, útěku před ožehavými otázkami dneška do domněle méně ožehavých otázek minulosti; jednak nebezpečí laciného historisování. Naše znalce a učitele platného práva ohrožuje obojí, byť i ne každého ve stejné míře. S hlediska nás, právních historiků, je třeba zvláště varovati před tímto nebezpečím druhým, které spočívá v tom, že v různých historisujících úvodech k delším přednáškovým kursům anebo k jednotlivým úsekům látky, v různých těch paralelách, srovnáních, příměrech anebo exkurzech u příležitosti výkladů o dnešním právu, berou se z druhé a třetí ruky a posluchačům se předkládají právněhistorické poučky vulgarisačního charakteru, pravidlem sice vycházející z nejlepší vůle a snahy přednášejících výklad prohloubit a osvěžit, ale přece jen se pohybující na vratkém pomezí historického diletantismu. Pro všechny takové situace radíme my, právní historikové: raději méně, ale zato kvalitních a plně ověřených výkladů! Možnost předběžných odborných konsultací je zde dána jak v rámci fakulty, tak v rámci Akademie věd.

A pokud jde o ony úvody k jednotlivým přednáškovým kursům z platného práva: máme za to, že jejich historické partie, pokud příslušné katedry uznají jejich nezbytnost, měly by mít těžiště v období dnešnímu stavu bezprostředně předcházejících, tedy v období předmnichovské republiky a protektorátu a nanejvýše ještě — někde — v období rakousko-uherském. Zacházeti do období vzdálenějších a nadto snad do jiných kulturních oblastí (na př. do feudálního Německa nebo do otrokářského Říma a pod.) znamená jen zvyšovati ona nebezpečí, o nichž jsem se právě zmínil. Jako na zavořanou přichází zde pozoruhodný článek z nejnovějšího čísla polského »Państwa i prawo«. Dva autoři, Baszkiewicz a Staszków,\* kritisují zde velké nedostatky t. zv. historických úvodů v právnických učebnicích. Ukazují zejména na diletantské zacházení s historií v jinak výtečných nových příručkách profesorů trestního práva a trestního procesu Andrejewa, Schaffa a jiných. Podle mínění mého i soudruha koreferenta obdobné chyby lze zjistiti i u řady pracovníků našich. Bylo by záhodno věcí se blíže zabývat ve zvláštní diskusi.

Dávám v této souvislosti však hned otázku anebo snad přímo návrh: nebylo by v mnohých případech vhodnější místo historických srovnání předkládati posluchačům v úvodech i jinde srovnání se současným sta-

\* Jan Baszkiewicz—Michał Staszków, W sprawie wstępów historycznych w podręcznikach prawniczych, Państwo i prawo (Warszawa) X, 1955, str. 182—199.

vem v zemích dosud kapitalistických, především v západním Německu, v Itálii, Francii, Anglii a Spojených státech? Vždyť konec konců i zde jde už svým způsobem o svět minulosti a přitom o svět daleko přístupnější znalcům našeho platného práva i studentům, než skutečná vzdálená historie! A politický účín takového srovnávání byl by myslím ještě významnější než účín ze srovnávání právně historického.

\*

K závěru dovoluji mi, abych upozornil ještě na jednu věc, která opět má význam všeobecnější. Jako pro každou látku, také i pro právní historii platí, že její vyučovací otázky, její pedagogická problematika, nezahrnují jen přednášky, cvičení a semináře, nýbrž zahrnují i zkoušky. Vše, co jsem pověděl dosud a co pro stručnost bylo formulováno především s ohledem na přednášky, vztahuje se přirozeně i na cvičení a semináře, ale vztahuje se také, a to zcela bezprostředně a v plném rozsahu i na zkoušky. Právě do praxe zkouškové musí se konec konců nejvíce promítat všechny požadavky, jež jsme si o právní historii dosud řekli a jež snad ještě vyplynou z diskuse. A opět — samozřejmě — mnohé se vztahuje nejen na vlastní zkoušky právněhistorické, nýbrž i na ono všeličké duchaplné historisování při zkouškách z platného práva.

Naše nová, marxistická právní historie je stále ještě teprve v plenkách. Činí své první kroky, avšak daleko to nejsou kroky nesmělé. Využívá všeho, co kladného přineslo vědecké úsilí předchozích generací. Ale všechno své úsilí zaměřuje k novým cílům, pro jejichž dosažení i ona si bude nové metody práce. Poukázati na tyto nové cíle a metody, pokud jde o vysokoškolské vyučování, bylo hlavním smyslem tohoto referátu.